

Ο Πρεβελάκης, το μυθιστόρημα και ο Καζαντζάκης

γράφει ο
ΑΝΤΩΝΗΣ
ΣΑΝΟΥΔΑΚΗΣ -
ΣΑΝΟΥΔΟΣ

Ο Παντελής Πρεβελάκης (1909-1986) είναι μια μεγάλη μορφή των νεοελληνικών Γραμμάτων, από «τους οημαντικότερους συγγραφείς της γενάς του '30... ο κατ' εξοχήν εκπρόσωπος της Κρήτης», άντων λέγεται από τους μελετητές και ιστορικούς της λογοτεχνίας.

Πολιτιστέρη και πληθωρική προσωπικότητα, μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, δοκιμωγράφος, ιστορικός της Τέχνης και μεταφραστής. Πάνω από όλα, όμως, μυθιστοριογράφος, με ένα πεζογραφι-

κρητικού. Με τον τρόπο αυτό, μη επιδώκτης να γίνει «πατροκόπον», και μη ακολουθώντας ένα δρόμο απολύτως δικού του, αλλά επιλέγοντας να παραμείνει ως ο «πεφύλης μαθητής» του Καζαντζάκη και «γιος», όπως ο Καζαντζάκης τον αποκαλεί, αδίκησε το ύφος του.

Μέσα από τα «Τετρακόσια Γράμματα» του Καζαντζάκη προς τον Πρεβελάκη και τη μελέτη του Πρεβελάκη «Καζαντζάκης, ο ποιητής και το ποίημα της Οδύσσειας», ο Πρεβελάκης ο ίδιος εξομολογεύεται την λατρευτική προσδόκησή του στον Καζαντζάκη: «Τον έχω μπροστά μου τρίντα ένα χρόνια... Τον αγάπησα... Ταξίδιψαμε μαζί, φάγαμε ψωμί κι αλάτη μαζί, την τσέψαμε μαζί... Ήταν μπροστά να τον αφηγηθώ μέρα με τη μέρα σε ένα Απομνημόνευμα. Να του ρίχνω κάθε τόσο μια ματά, ώστος να τη φωνή του, να καταγράψω καμιά πράξη ή κάποιο από τις αντιδράσεις του...».

Αλλού πάλι η φιλική ταυτιστική του με τον Καζαντζάκη είναι σαν ερωτική: «η αμεροληψία της γνώμης μου φαινεται σαν αμάρτυρα» σαν προδοσία της καρδιάς⁵. Όπως λέει μάλιστα, αλλού: «Η φιλοτιμία τα καλύτερα να προσαρμοστεί στην ίδια που έκανε για σένα. Αυτό του αρκούσε για να συνοιάσει σύντροφο και αδερφό του».

Στη φιλική σχέση αυτή του Πρεβελάκη με τον Καζαντζάκη βλέπουμε μια αμιθοτήτα. Βεβαίως, ο Πρεβελάκης ως νεότερος συγγραφέας αφελήθηκε, σχετικώς, από τη γνωριμία του με τον Καζαντζάκη, για την προβολή του έργου του στο εξωτερικό, ίδιως του ποιητικού, που δεν

είναι όμως και το καλύτερό του. Αντιθέτως, ο Καζαντζάκης αφελήθηκε και βιοθήθηκε ποικιλόμορφα, κυρίως στα μυθιστόρημά του, από τον Πρεβελάκη.

Συγκεκριμένα, ο Καζαντζάκης ασχολήθηκε σοβαρά με το μυθιστόρημα και την πεζογραφία από τις αρχές του 1940, κυρίως όμως, στο τέλος της δεκαετίας αυτής ως τα μέσα της επόμενης του 1950.

Γράφει και δημοσιεύεται «Ο Ζορμπάς» (1943), «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται» (1948), «Ο Καπετάν Μιχάλης» (1950), «Ο τελευταίος πειρασμός» (1951), «Ο Φωταγάλης του Θεού» (1952-53) και «Άδερφοφάδες» (1954).

Βεβαίως, ο Καζαντζάκης είχε επιχειρήσει προ τού 1940 να γράψει και μυθιστόρημα, αλλά χωρὶς επιτυχία, όπως π.χ. το «Οφίς και κρίνο» (1906) που δεν θεωρείται μυθιστόρημα, ο «Καρέταν Ελιά» που το τελειώνει το 1926 («Τετρακόσια Γράμματα» του Καζαντζάκη προς τον Πρεβελάκη, αριθμ. επιστ. 3, Τρίπολη, 1948). Τον περιγράφουμε με συγκίνηση κι όλο το ανέβαλα... Θάμα είναι η απλή συναερική πλοκή και η επική στόρηση... Θάμα ο πλούτος, η αδρόπτη και συνέμενη η αρμονία κι η γλυκά της γλώσσας. Τέλεια. Κι εξαιρετικοί σύντομοι, στην ακρότητα συμπυκνωμένες περιγραφές του τοπίου» (αριθμ. επιστολής 338).

Στις 30-4-1948 πάλι από το Παρίσι γράφει στον Πρεβελάκη: «Πειριτριγύριζα κάμπος μερές μεταξύ του Κρητικού [Το Δέντρο], τον περιχαρδιούμονα με συγκίνηση κι όλο το ανέβαλα... Θάμα είναι η απλή συναερική πλοκή και η επική στόρηση... Θάμα ο πλούτος, η αδρόπτη και συνέμενη η αρμονία κι η γλυκά της γλώσσας. Τέλεια. Κι εξαιρετικοί σύντομοι, στην ακρότητα συμπυκνωμένες περιγραφές του τοπίου» (αριθμ. επιστολής 338).

Στις 20-6-48 από τις Antibes γράφει στον Πρεβελάκη: «Ξαναδιάβαζα, τον πήρα μεταξύ συγκρατημένη, τη πράξη», ενώ στη διάσημη πεποίηση της Ελένης Τόρρα καλά γνωρίζουμε πώς έχει κάμει κατοχή και πρέπει να λευτερωθώ (αριθμ. επιστολής 339). Το διαβάζει και μελετά το βιβλίο του Πρεβελάκη φαίνεται στης επιπολέλευσης του: «Ελάβα το βιβλίο Σάς [Ο Κρητικός- Η Πρώτη Λευτεριά], το διάβασα και το ξαναδιάβασα με απόλυτη ευδαιμονία, κι ήταν σαν να περνούσε με μεγάλες δρασκελίες γίγαντα, από τη μικρά από την άλλη, την Κρήτη. Συχνά τις μέρες τούτες, σταν θέλω να πάρω κουράγιο και ν' ανασάνω ένα αγέρα κορφής, ανοίγω το βιβλίο αυτό και παρηγοριέμαι» (αριθμ. επιστ. 347).

Ειδικότερα για το μυθιστόρημα «Καπετάν Μιχάλης» και τη συγγραφή του είναι αποκαλυπτικά όσα γράφει ο Καζαντζάκης στον Πρεβελάκη στις 3-12-49 από τις Antibes και τη σχέση του με τη ιστορική μυθιστόρημά του Πρεβελάκη: «Έιμαι μεθισμένος στον Καπετάν Μιχάλη. Μάχουμαι ν' αναστήψω το Ηράκλειο της παιδικής μου ηλικίας. Τι συγκίνηση, τι χαρά και συνάμα ευθύνη... Πριν αρχίσω να

αισθάνεται κανείς την ανάγκη να παρακαλέσει τον Ύψιστο να τον κάμει εκατόγχειρα, για να προλαβαθούν τα χέρια του, να συμβαδίζουν με το ρυμό των εμπνεύσεων»⁶.

Μυθιστόρημα, όμως, σοβαρό θα γράψει, κατά την άποψή μου, αφού διαβάζει τα πρώτα έργα του Πρεβελάκη (1935-1944), τα οποία ζητά να του στελέχει στο εξωτερικό που βρίσκοταν. Ορισμένα, μάλιστα, πιθανόν όλα, διάβασε στο χειρόγραφο, ενώ ζητά να του στελέχει και υιοκι για την Κρήτη και τους Κρητικούς.

Όχι πως ο Καζαντζάκης αντέγραψε ή έκλεψε το έργο του Πρεβελάκη. Εδώ, απλώς, ο δάσκαλος συνέβη να εμπινευτεί καθώς να διδάχθει από τον μαθητή του, σύμφωνα με το σκρηπτικό «γράπασκω αυτό διδασκόμενος».

Ειδικότερα, ο «Καπετάν Μιχάλης» εξεταζόμενος, διαπιστώνεται από τον ερευνητή ότι είναι λογοτεχνικό συγκερασμός του «Χρονικού μιας Πολιτείας», της «Παντέρμητης Κρήτης» και της τριλογίας «Ο Κρητικός» του Πρεβελάκη, καθώς η σημειώση της 1889. Ο καπετάν Μιχάλης ζει και δρα τότε, και δεν έχει εδώ κανένα βιοθήμα».

Το ότι και ο ίδιος ο Καζαντζάκης έχει πλέον

καταπιστεί με τη συγγραφή μυθιστορημάτων φαίνεται στην επιστολή του προς Πρεβελάκη, της 24-7-1950 (αριθμ. επιστ. 363).

«...χαίρομαι που ρίχτηκα σε νέο είδος, το

μυθιστόρημα, γιατί με αυτό «περνάει η ώρα μου» και θαρρώ που ξανανιώνω...».

«Περνά την ώρα» του με το μυθιστόρημα, αλλά μ' αυτό κυρίως κατέστη γνωστός και καθηευθύνηκε παγκοσμιώς.

κό έργο υψηλής τεχνικής, κυρίως της πρώτης φάσης της συγγραφής του ζωής, κατά την οποία ο τόπος και οι ήρωες των έργων του λαμβάνονται από την Κρήτη: «Το χρονικό μας Πολιτείας» δημοσιεύθηκε το 1938 και μ' αυτό επιβλήθηκε σχεδόν αμείως στον Πρεβελάκης ως μια πολύ σημαντική καινούρια δύναμη στον Πρεβελάκη.

Την περίοδο της Κατοχής συγγράφει το μυθιστόρημά του «Παντέρμητη Κρήτη», δημοσιεύθηκε το 1945, καθώς και την τριλογία «Ο Κρητικός», που δημοσιεύθηκε ως «Το Δέντρο» (1948), «Η Πρώτη Λευτεριά» (1949) και «Η Πολιτεία» (1950), στα οποία «ιστορούνται με δύναμη και με τεχνική οι αγώνες της Κρήτης για την ελευθερία στα χρόνια του Βενιζέλου, του οποίου η μορφή προβάλλεται μέσα στο έργο».

Είχε προηγηθεί, βέβαια, των μυθιστορημάτων του η νουμέλα του «Ο θάνατος του Μέδικου» (1939), που αναφέρεται στο διαλογισμό της Κρήτης για την ελευθερία στα χρόνια του Βενιζέλου, του οποίου η μορφή προβάλλεται μέσα στο έργο.

Το παπάλιο πεζογραφικό έργο του, όπως «Ο Ήλιος του θανάτου» (1959), «Η Κεφαλή της Μέδουσας» (1963), «Ο Άρτος των Αγγελών» (1966), «Ο Αγγελός στην Πηγάδι» (1970) και «Η Αντίστροφη Μέτρηση» (1974), κατά την άποψή μας, δεν έχουν την δύναμη της γραφής και τη σφριγηλότητα των πρώτων πεζογραφημάτων. Πολλοί ίσως αναζητήσουν αυτή τη διαφορά στην ασθενήστερη περιστούτερη με την Ιστορία της Τέχνης και τα διδακτικά του καθηκόντα στη Σχολή Καλών Τεχνών ή ανάλωση των χρόνων του στην Ακαδημία Αθηνών.

Κατά την άποψή μου, το εν γένει έργο του, ίδιως της πρώτης περιόδου και με τη μη υψηλή απόδοση της δευτέρας περιόδου οφείλονται στο ότι έμεινε ο ίδιος στη φιλική σκιά του Νίκου Καζαντζάκη, θέλοντας πιθανόν να κατεβάσει και να μείνει ως «μαθητής» του μεγάλου

Είναι χαρακτηριστικά όσα γράφει η Έλλη Αλεξίου για τη συμβολή του Πρεβελάκη στο έργο του Καζαντζάκη: «Πιστεύμε πως μεγάλο ποσοστό της επιβολής του Καζαντζάκη μέσα κι έξω από την Ελλάδα χωριστόταν στην Ελένη. Τώρα καλά γνωρίζουμε πώς η πρωικός συμπαραστήτης του- πρωικός γιατί του παραστήθηκε άνευ αμαρτήσης, μόνο με θυσίες- υπήρξε ο Πρεβελάκης».

Η συμβολή, όμως, του Πρεβελάκη, ειδικότερα στο μυθιστορηματικό έργο του Καζαντζάκη, χρηζεί μιας μελλοντικής, ακόμη εκτενέστερης μελέτης και έρευνας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Κ. Μητσάκη, Νεοελληνική Πεζογραφία, Η γενιά του '30, Εκδόσεις «Ελληνική Παιδεία», Αθήνα 1977, σ. 57.

² Ο.π. σ. 57

³ Κ.Θ. Δημαρά, Ιστορία της Νεοελληνικής Λαογραφίας, εκδόσεις ΙΚΑΡΟΣ, Αθήνα 1987, σ. 475-476.

⁴ Π. Πρεβελάκη, ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ, Ο ποιητής και το ποίημα της Οδύσσειας, βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 1958, σ. 15.

⁵ Ο.π. σ. 277

⁶ Θεωρήση του Νίκου Καζαντζάκη, Τετράδια «Ευθύνη» 3, Αθήνα 1977, σ. 21.

⁷ Έλλης Αλεξίου, Για να γίνει μεγάλος, εκδόσεις Καστανιώπη, Αθήνα 1981, σ. 384.

⁸ Ο.π. σ. 385